

MATERNITAT I AVORTAMENT.
De la fabulació a la realitat

Postgrau Gènere i Igualtat, 2012

Diana C. Collsamata

ÍNDIX:

	Pàg.
1. Presentació.....	3
2. Anàlisi del conte <i>L'Oda</i> , de Rosa Leveroni	4
3. El fil de la qüestió	11
4. Sentiments i emocions	19
5. Conclusions	24
6. Bibliografia	25
7. Filmografia.....	27
8. Annexos	28
8.1. <i>L'Oda</i> , de Rosa Leveroni	28
8.2. Testimonis	33
8.3. Cronologia	39

1. Presentació

És gràcies a una lectura fortuïta, que vaig descobrir i em vaig entusiasmar per un conte inèdit de Rosa Leveroni que porta per títol *l'Oda*, dins del recull *Contes*, de la segona edició de laSal, edicions de les dones, del més de febrer del 1989, que adjuntem en els annexos.

L'estil ben particular de Rosa Leveroni t'enganxa i no et deixa apartar la vista de l'escriptura fins que no acabes el relat. M'ha portat a anar-me endinsant en tota la problemàtica que gira al voltant de la maternitat i de l'avortament. Tot plegat des d'una història i uns personatges ficticis, però tan reals i a la vegada tan contemporanis malgrat l'època, els anys 30, en la qual s'emmarca el conte.

Una escriptura que he volgut analitzar per descobrir quins són els secrets de les paraules utilitzades, per descriure els personatges i les situacions viscudes per ells; les fórmules gramaticals que poden expressar un to o un altre, que et transporten a diferents interpretacions. Un estil que suggereix subtilment, sense dir res explícitament. Un joc en què naveguem amb l'autora, fins que en moments concrets ens sorpren amb una crítica clara i contundent.

Personatges típics, relació típica, desenllaç típic,... i què té d'especial aquest conte?

Rosa Leveroni ens fa reflexionar sobre diverses qüestions: l'avortament; la soledat de la dona davant de la situació, un tema recurrent en tota la seva literatura; la complexa resolució de la pregunta i de la decisió d'avortar per a les dones; les ganes de ser mare o de portar una persona al món, amb algú altre o sola. Dins de la qüestió de l'avortament, és inevitable parlar també de la maternitat, tema històricament molt mitificat, però poques vegades vist des del punt de vista dels sentiments i les emocions de les dones.

L'avortament natural o l'induït i allò que comporta des de la percepció femenina, individual i íntima o social, es pot abordar de diferents maneres. En aquest sentit, no només hem de tenir en compte les experiències i vivències personals de les dones, sinó també quines lleis s'han aplicat i quins han estat els canvis més significatius.

Per altra banda, quines han estat les reaccions dels diferents col·lectius? Com s'ha anat sensibilitzant la societat? Com ens hem mobilitzat al llarg de la història davant de les qüestions que envolten la maternitat i l'avortament?

Casualment, la lectura del conte va coincidir en el temps amb les famoses declaracions del Ministre de Justícia del govern del PP, Alberto Ruíz-Gallardón, on anunciava la seva voluntat de reformar l'actual Llei de Salut Sexual i Reproductiva i de la Interrupció Voluntària de l'Embaràs. Què està passant ara mateix perquè les paraules de Ruíz-Gallardón ens hagin posat en guàrdia, sentint-les com una amenaça? Moltes qüestions afloren que intentarem anar desenvolupant.

En un primer temps ens estendrem en l'anàlisi de *L'Oda*, perquè ha estat la clau que ha despertat la meua inquietud.

En segon terme, ens endinsarem en el tema de l'avortament i la maternitat fent un repàs en el qual intentarem seguir el **fil de la qüestió** al llarg de la història, gràcies a referents que ens han il·lustrat sobre el tema.

Per acabar i arrodonir, hem volgut anar a buscar l'aspecte menys teòric: realitats, vivències, experiències humanes que descriu. **Sentiments i emocions** que traslladen dones artistes. M'he enriquit, descobrint, aprofundint en la seva obra i vida. Per altra banda, he gaudit de la possibilitat de tenir testimonis de dones anònimes, que es poden llegir als annexos, relatant la seva experiència personal i única de maternitat i/o d'avortament. També ens ha semblat oportú fer una Cronologia dels fets més rellevants, tant polítics com socials, per contextualitzar la temàtica.

Bibliografia i Filmografia han estat fonamentals per documentar-me i trobar les referències rigoroses sobre les qüestions que tractem.

2. Anàlisi del conte *L'Oda*, de Rosa Leveroni

L'edició de la Sal, edicions de les dones, té una interessant introducció d'Helena Valentí que ens relata, justament, com ella, que ha conegut l'autora personalment, va anar a parar a aquest conte arran de remenar per recuperar, entre els escrits de Rosa Leveroni, alguns que ni ella reconeixia i recordava com a seus.

Rosa Leveroni (1910- 1985) és, sobretot, coneguda com a poetessa per *Epigrames i cançons* editat l'any 1938 i *Presència i Record* de l'any 1952. És una dona, tal i com ens la descriu Helena Valentí, que no té res d'extraordinari, que no destacà per la seva història i vida personal, *s'ha plantat una mica a distància del món (...)* *Se la veu gaudir d'una llibertat íntima i poc espectacular, d'un espai propi on s'ensuma una vida rica encara que silenciosa, diria que fins i tot closa, si no fos per l'energia de la seva mirada, del seu tracte afable i poc convencional, i del seu riure. Una dona que s'ha doblegat a la voluntat familiar, que mai no ha estat una rebel però que tampoc ha perdut el sentit de la realitat (...).* *Viu el que li ha tocat sense renunciar a la reflexió intel·ligent. Viu la vida que li ha pertocat sense enganyar-se ni fer-se il·lusions. La viu acompanyada d'una reflexió sòbria que és la base de la seva obra. Obra sorprenent perquè és brandada, encesa i a la vegada modesta.*¹

El conte en qüestió es situa a la dècada dels anys 30. Creiem que reflecteix la polèmica suscitada pel moviment en pro de l'avortament que es feia des de la FAI,² en el context en què Frederica Montseny,³ llavors Ministra de Sanitat i Assistència Social, promulgà una llei sobre el dret a la interrupció artificial de l'embaràs. Suposem que el relat passa a Barcelona, ja que anomena la "*Institució de maternologia*" com a promotora de la *campanya en contra de l'avortament i les practiques anticonceptives*. En deduïm que parla de l'antiga casa de la Maternitat i expòsits.⁴

¹ Leveroni, *Contes*, pàg. 21.

² La FAI, Federació Anarquista Ibèrica, es crea l'any 1927, Frederica Montseny ingressa en aquesta entitat anarquista l'any 1933.

³ Entre els mesos de novembre de 1936 i maig de 1937, Frederica Montseny (1905-1994) es va fer càrrec del Ministeri de Sanitat i Assistència Social en el govern del socialista Francisco Largo Caballero. Va ser la primera dona ministra a Europa. La seva tasca en el govern es va veure limitada per la curta durada del seu mandat. No obstant això, en pocs mesos col·locà dones en llocs importants del seu ministeri, Mercedes Maestre (UGT), com a subsecretària de Sanitat i Amparo Poch (CNT), com a directora d'Assistència Social; impulsà mesures sanitàries preventives; planejà llocs d'acollida per a la infància i la vellesa; menjadors per a embarassades; alliberatoris de prostitució; un programa laboral per a persones amb discapacitat; i el primer projecte de llei de l'avortament a Espanya, que va ser derogat pel franquisme. El dret a l'avortament no seria reconegut a l'estat espanyol fins la llei socialista de 1985, del govern de Felipe González.

⁴ Institució filla de l'original Casa Provincial de Maternitat i Expòsits de Barcelona, del 1853. Va estar directament vinculada a l'assistència d'infants abandonats i a l'hospital maternal. Desenvolupà diferents projectes des del 1890 al 1957.

El conte ens relata la història de Maria Lluïsa, jove estudiant becària que té una relació amb el professor Manuel Rovirosa, intel·lectual implicat en contra de l'avortament.

En les primeres línies, Rosa Leveroni ens fa una descripció molt significativa del personatge que és Manuel Rovirosa, com a home molt típic i característic, utilitzant una construcció gramatical reforçada per adjectius pomposos, descrivint-lo com a activista social amb una oratòria exemplar i una suposada modèstia. L'autora es posiciona amb ironia suggerint indirectament una falsa modèstia i doble moral: *l'il·lustre professor d'economia, el polemista formidable, el poeta discret*.

Helena Valentí ens explica com viu o mal viu Rosa Leveroni la relació amb *aquests homes amb qui elles festegen i que les fan desgraciades perquè són font d'incomprensió, desequilibri i inseguretat*. Ens parla de les eminències, (...) *homes tots ells de reconegudes qualitats intel·lectuals*. Encara que els reconeix un cert estímul per a l'estudi, com una mena de direcció intel·lectual.

Ens trasllada i anuncia com això té conseqüències sobre el malviure físic i el cos de les dones: *La vida sexual és molt insatisfactòria, i l'emocional també. En les noies s'endevina una riquesa sensual que elles procuren encomanar als homes, com si tractessin de remeiar la misèria sexual de tots plegats a força de sensualisme. Però el gaudi a través dels sentits, de què elles tan capaces es demostren, topa amb la reserva, els escrúpols i, potser la por d'ells. L'intel·lectualisme és el seu refugi atúidor*.⁵

Moltes altres dones de la mateixa època denunciaven aquest perfil d'homes, que les porten a l'admiració i a la vegada a la crítica. Intel·lectuals coneguts i reconeguts socialment, com el Manuel, amb fama, que tenen poder i semblen tenir l'exclusiva de la raó i el coneixement. En són un exemple, contemporànies de l'autora, Dolors Monserdà i Carme Karr,⁶ que critiquen públicament aquest model d'home. Aquesta última, directora de la revista Feminal, a l'article *La nostra finalitat*, declaració d'intencions de la publicació, posa en relleu *la rudesia de l'home català, de l'home que viu en una societat sense dones*. Considera que els homes i les dones de Catalunya no tenen cap mena de relació entre ells, sinó la purament casolana. I afegeix més endavant: *Fins avui el català intel·lectual, científic, l'artista ha viscut sense fer res per la dona, sense interessar-se per ella, com si no fos més que una màquina maternal o un objecte de luxe; quelcom d'imprescindible, però sense gran transcendència, en un mot, quelcom un poc més necessari que el tabac*.⁷

⁵ Op. Cit, pàg. 24

⁶ *El feminisme de Carme Karr, en línia amb les idees del catalanisme noucentista, es dirigeix sovint als homes, els increpa i es defensa de les seves reiterades desqualificacions, de la "brometa" sobre les pretensions de les dones de participar en la vida cultural i en la construcció del país: Ridiculitzar les dones era una actitud estesa entre personatges coneguts de la cultura. Per exemple, Santiago Rusiñol ho fa a La intel·lectual, de 1909, veure Carré, Antònia i Llinàs, Conxa, Les dones també fem la democràcia.*

⁷ Carme Karr, "La nostra finalitat", Feminal nº1, 28 d'abril 1907

També podem remarcar el tracte que té en Manuel amb Maria Lluïsa, per la manera d'expressar-se i dirigir-se a ella: *passa'ls a màquina i porta-me'ls quan vinguis aquesta tarda a l'estudi*, diu ell, referint-se als versos del cartell "*Oda a la Lliure maternitat*". Utilitza la forma conjugada imperativa, és a dir, un to directiu i autoritari donant ordres tancades sense possibilitat de matisos. Ella no es pot agafar la llibertat de fer d'una altra manera que la indicada per ell, i tot seguit ... ell arrodoneix la seva estratègia, que és perversa i maquiavèl·lica, posant una "carentonya" física, és a dir, fent *la petita ganyota maliciosa*, abans de marxar. Resumint, després d'aquest to irrespectuós i de menyspreu, l'ensabona.

És el típic comportament psicològic d'home seductor, conscient o inconscientment pervers que, per una banda utilitza fórmules que porten a la submissió i, per altra, fa compensacions de caràcter físic i emocional en els quals cauen les dones suposadament buides, necessitades i demanadores d'afecte, o immadures i sense experiències emocionals sanes d'igual a igual. Actituds que ens semblen molt criticables des d'una perspectiva actual.

Sense dir res explícitament, Rosa Leveroni ja ens ho diu tot del personatge i de la forma de tracte. Comencem a crear-nos expectatives sobre la situació que es donarà. No per això baixa l'interès i el suspens de la història, sinó tot el contrari, ens manté en la curiositat d'anar endavant en el conte, per veure com Maria Lluïsa, presentada per l'autora com a una víctima de l'estructura social (del patriarcat), *emocionada i trasbalsada* per tot el que fa i escriu el Manuel, a qui té idealitzat, podrà portar la càrrega del que esdevindrà. De moment, la protagonista no intueix ni s'imagina que aquest home és tot fum i *pura retòrica*; aquesta és la primera crítica directa que fa l'autora.

Rosa Leveroni utilitza un ordre concret en el relat dels fets. Per començar, ens fa la descripció dels personatges, ens situa respecte a ells i el perfil de cadascú, d'aquest home intel·lectual típic i d'aquesta dona també típica. Potser podem dir que ens anuncia que la història serà també una història típica d'aquells anys. I és només després de posar-nos en guàrdia sobre els personatges, que ens descriu el com arriben tots dos a la situació d'amants, informant-nos dels antecedents, fent un feedback cap al passat.

L'autora ens descriu el Manuel com immers en la situació. Sense ser-ne del tot responsable, sense pensar, adonar-se, ni preveure, *s'ha deixat prendre*, al principi *divertit i afalagat*, enorgullit com a home madur d'haver atret a una dona jove. Seguint el tòpic, es creix de sentir que aquesta deixeble sent passió per ell i ho porta com *un joc* que només al cap d'un temps *s'adona que pot ser perillós*. L'aparició de la Maria Lluïsa en la seva vida, diu ell, *li facilitava tantes coses abans enutjoses*. Es pot dir que la utilitzava? És lícit que la utilitzés? Maria Lluïsa estava enamorada i fascinada, mentre ell es deixa portar per les avantatges d'aquesta particular relació.

Fins ara no sabem res de la vida familiar de Manuel, encara que l'estil de l'escriptora ens porta a intuir que passarà alguna cosa. De moment la dinàmica i l'energia que transmet el relat és positiva. No tenim informació sobre els compromisos de cadascú, però tot d'una, l'autora fa un canvi de ritme amb una descripció en negatiu de l'evolució de la situació: ens parla d'*intensitat tràgica, de tensió apassionada, de febre de viure, de desballement* que ho trasbalsa tot. Utilitza paraules i expressions fortes que recorden les fórmules de l'amor romàntic i impossible, aquell amor que només es pot malviure perquè l'entorn és desfavorable; perquè les costums s'imposen;

perquè la societat i/o els parents dels enamorats son contraris al lligam...etc. I davant de la tràgica situació, els enamorats només tenen la possibilitat de fugir o refugiar-se en un lloc secret.

En el cas de Manuel i Maria Lluïsa, el desenllaç és també el típic d'aquells temps, i sembla que l'únic possible en aquests casos: *com tants (...) al cap d'uns mesos Manuel envià la família al mas. Esdevingueren amants (...)*, i Rosa Leveroni conclou i sentència. De la mateixa manera que ha començat aquest paràgraf de feed Back: *ella ja sabia que Manuel s'havia deixat prendre*, en conclou. *I allò que feia un any era per a ell una cosa gairebé fortuïta, una bona fortuna, ara l'estava lligant, ella ho sentia.*

Ella ja sabia, ella ho sentia: És Maria Lluïsa culpable d'encadenar a Manuel? Ens queda clar que Manuel no era conscient, però sembla que Maria Lluïsa sí que ho era, o en tot cas així ens ho transmet l'autora. A més a més, justifica -de forma irònica i crítica- la inconsciència de Manuel, la seva irresponsabilitat davant dels fets perquè "el pobre" s'ha deixat portar. Després de jugar, ara està atrapat i no li queda més remei que enviar la família al mas i "caure" en aquesta relació.

Un cop narrada la història, descrits els personatges i com arriben a ser amants, Rosa Leveroni ens endinsa en el present. La Maria Lluïsa espera en Manuel en el estudi, impacient i decidida, per dir-li que està embarassada. Amb por, *angúnia, (...) temors*, però pensant que *ell serà el refugi de la seva feblesa*, que la *tranquil·litzarà*, que les conviccions d'en Manuel són suficientment fermes per afrontar la situació i que posarà en acció aquesta Oda contra l'avortament, que ell mateix promou amb la campanya anomenada *Oda a la Lliure maternitat. (...)*

No tinguis por d'esser mare, alça ben alt el cap... diu el cartell publicitari, i ella es repeteix una vegada i una altra aquells versos que Manuel ha escrit.

En Manuel arriba, amb la seva lleugeresa habitual, *avança amb el seu pas elàstic, (...) somrient*, i la Maria Lluïsa el rep com sempre, fascinada. Ell li fa *un bes foll*. La narració ens segueix transportant amb un discurs on destaca aquesta personalitat de Manuel per la qual Maria Lluïsa té admiració, i va incidint en la dificultat de Maria Lluïsa per parlar; en l'intent que va fent per dir-li el que li ha de dir. Ella *vacil·la, està torbada*, es va repetint internament com "una musiqueta" la frase: *Alça ben alt el cap*. Dient-se: *un fill!*

I tot i que ella li diu *haig de dir-te una cosa important*, Manuel no l'escolta, fa acció de *besar-la de nou*, recorrent una vegada més a les seves carentonyes, i li diu: *Què passa? No podries deixar els assumptes per a un altre moment*. Ell no dimensiona la preocupació de Maria Lluïsa, ni vol escoltar el que li ha de dir, aliè a l'angoixa d'ella, fins que reacciona justament després de què Maria Lluïsa li digui els versos en veu alta. Aleshores és quan, amb *un cos encarcerat per la sorpresa d'un llamp*, es separa d'ella *s'incorpora com si hagués disparat un ressort*, i li diu: *Estàs folla?, és impossible*. Llavors apareix la transformació de Manuel, i al mateix temps sorgeix la consciència per part de Maria Lluïsa de qui és en Manuel. Perquè tot d'una el veu amb els ulls de la realitat: *ella que havia anat a buscar en ell la força i la fermesa perquè es creia feble i poca cosa (...) al descobrir-lo tan diferent de com fins aleshores l'havia cregut, de com potser realment era...*

Leveroni s'endinsa ara en una descripció explícitament crítica, que condemna aquesta doble moral i hipocresia que envolta la qüestió de la maternitat i de l'avortament. Ell, en cap moment expressa sentiments de comprensió o d'empatia envers Maria Lluïsa. No té ni la més petita intenció d'acostar-se a ella i entendre el com es pot sentir ella. Ni escolta, ni sent la seva por; les seves angoixes; els seus dubtes.

Fa una dura descripció de Manuel: *la bella estàtua de marbre s'esfondrà per a esdevenir només una criatura miserable. Aquella seguretat que el feia caminar pel món amb passa ferma li fugia sota els peus i un pànic enorme, irraonat s'apoderava d' ell, Manuel Rovirosa...* Ens recorda el seu nom, com per reafirmar la seva identitat, per insistir en què, efectivament, ens està parlant del mateix ésser tant tendre, d'aquest home que s'ha transformat. Davant de la situació real de l'embaràs de Maria Lluïsa, els seus sòlids principis s'esfondren. La seva seguretat, d'home madur, trontolla. Apareixen esquerdes en la seva personalitat, la feblesa s'apodera visceralment d' ell. I l'autora aprofita el trasbals de Manuel per plantejar el fons de la qüestió: tot el que suposa de càrrega social i personal el tenir una criatura fora del matrimoni. *L'escàndol, el desprestigi, la fi d'una carrera brillant i, sobretot, la pèrdua irremeiable de la tranquil·litat.* Paraules dites des de la perspectiva d'en Manuel, de l'home que se sent "tant desgraciat" a pesar de no ser ell qui s'embarassa, qui engreixarà, qui serà vist socialment, qui parirà i qui hauria de tirar endavant una criatura. A la vegada, ell és sempre qui té la possibilitat de no reconèixer la criatura i fugir d'estudi, sobretot en aquella època, en què no hi havia la possibilitat de demanar la prova de paternitat.

Per altra banda, però, la Maria Lluïsa de moment només sent *una immensa pietat*. Resulta ser la forta, malgrat no obtenir el més mínim gest per part de Manuel, fins i tot reacciona amb tendresa, el consola com si es tractés d'un nen petit. Sorpren la seva actitud tan compassiva i altruista, quan ella està commocionada pel seu dilema: per una banda té una gran il·lusió i per una altra un greu problema. Està clar que en Manuel està fora de la realitat. Ell s'ha tornat petit, mentre ella es va fent gran i, apoderant-se de la situació, va recuperant la força per afrontar-la. Ell no és capaç de verbalitzar, ni molt menys d'argumentar, que no vol la criatura. Amb el cap enfonsat a les seves falces, respon amb un gest negatiu a la seva pregunta ben explícita: *és que no vols...potser?* Resposta que ella sent com una ganivetada.

I Maria Lluïsa, empoderada, li exigeix una decisió davant de la situació. Ell l'acusa de *maniobrar*, de deixar-lo sol davant d'aquesta decisió en què, es sobreentén, que ell està obligat, forçat, atrapat: *No, no pot ser, què seria de mi, d' ell, de tu?* I ella deixa *que el seu dolor calli una vegada més enfront d'aquell pobre ésser contradictori*. I el consola: *no pateixis, tot s'arreglarà*. Ella s'empassa el seu patiment i segueix tractant afectuosament al seu amant, però sent una immensa tristesa per la criatura i per l'home que ha perdut. Després d'aquesta escena en la qual ell ha reaccionat com un nen, ella li parla de recórrer al seu amic, el Dr. Folch, pensant que aquest el voldrà ajudar. Així ho diu, referint-se a que l'ajuda és per a ell i no per a ella. Manuel, llavors sembla ressuscitar. *Reprèn la seva presència d'ànim i puntualitza una sèrie de projectes: Que Maria Lluïsa no temés, que fos valenta. Tot aniria bé. Allò s'arreglava fàcilment. Passaria la convalescència al camp, tranquil·la, ell l'aniria a veure.*

Com veiem, l'autora ens descriu amb frases curtes i afirmatives, utilitzant un estil tallant i imperatiu que mostren el personatge definitivament insensible al dolor d'ella, covard i hipòcrita. Aquesta descripció aconsegueix desemmascarar el conflicte i

provocar l'animadversió en el lector/a, perquè són paraules i frases típiques, que més aviat se les dirigeix a si mateix que no a ella.

L'enviaria al camp, com anteriorment va enviar la seva família al mas, se la treu de sobre, i amb ella el problema, deixant-la sola, tot i que li diu que l'anirà a veure, pensant egoistament en la seva tranquil·litat i no en la d'ella, arreglant d'aquesta manera *allò*, com si d'un negoci o objecte es tractés. Cosificant un fet que té en realitat una enorme càrrega emocional per a la dona. Ni tant sols s'ha preguntat si ella vol tenir aquesta criatura o el que li suposaria el fet d'avortar. Ella, que també estava convençuda de tot aquest moviment que representa l'"Oda a la Lliure Maternitat", i que potser es sentia fins i tot identificada amb el cartell de la campanya en què *una dona jove somrient, té als braços un nadó*. Cartell que l'autora utilitza de forma fulminant per tancar el relat fent *esclatar en un irrefrenable sanglot desesperat* a Maria Lluïsa que *caminava pels carrers, sense esma*.

3. El fil de la qüestió

L'evolució de les lleis en relació a l'avortament tenen molt a veure amb el desenvolupament dels coneixements científics sobre l'anticoncepció, el control de la natalitat i les Tècniques de Reproducció Assistida. La importància que ha anat agafant el dret a decidir sobre el propi cos, sobretot des de la Transició democràtica, ens trasllada a la qüestió fonamental de les llibertats de les dones.

Des d'un nivell més conceptual i filosòfic, hem de fer referència obligada a la filòsofa Simone de Beauvoir: *El drama de la dona és aquest conflicte entre la reivindicació fonamental de tot subjecte que sempre s'afirma com essencial i les exigències d'una situació que la converteix en inessencial. Com pot realitzar-se un ser humà dintre de la condició femenina? Quins camins se li obren? Quins condueixen a un carreró sense sortida? Com recuperar la independència en el si de la dependència? Quines circumstàncies limiten la llibertat de la dona? Les pot superar? Són les preguntes fonamentals que voldríem clarificar. Això vol dir que, si ens interessem per les oportunitats de l'individu, no definirem aquestes oportunitats en termes de felicitat sinó de llibertat.*⁸

Aquest text del 1949, extret de "la Bíblia" del feminisme, com moltes vegades s'ha dit de *El segon sexe*, és fonamental per entendre l'abordatge que s'ha de fer sobre el tema que ens ocupa. La qüestió de la llibertat de les dones, la meitat de la humanitat i també éssers únics, és el punt de partida de tota reflexió.

Quin lloc ocupen els homes i quin és el posicionament dels intel·lectuals en aquestes qüestions? El personatge que ens descriu Rosa Leveroni, malauradament, no està gens allunyat de la nostra realitat. Aquest mateix perfil s'ha perpetuat en el patriarcat, model que, amb la seva doble moral, ha dificultat el camí del benestar de les dones i de la seva salut, tant física com mental. Podríem dir que *L'Oda* pertany a una època en concret. Efectivament, és així i no podem obviar que la situació en el 2013 és molt diferent que en els anys 30. Des d'una perspectiva global, les dones han pogut créixer, però actualment, tot el que creiem assentat, és a dir, els drets adquirits trontollen i les dinàmiques desenvolupades són replantejades: del terreny guanyat que, a poc a poc s'ha anat construint, alguns edificis poden ser arrencats des de l'arrel.⁹

Per altra banda, pensem que en el moment actual és indispensable, si no volem quedar-nos al marge de la reivindicació de les llibertats de les dones, tenir una perspectiva clara de l'evolució històrica d'aquestes qüestions. Conèixer quina ha estat la trajectòria i la cronologia d'aquests esdeveniments ens sembla fonamental per entendre el marc en el que estem i l'amenaça d'involució.

Per començar i contextualitzar la temàtica agafem, una vegada més, com a referent a Simone de Beauvoir que, en el ja citat *Le Deuxième sexe*, ens fa una retrospectiva dels orígens històrics de les pràctiques anticonceptives i de les pràctiques abortives: *Dans l'ensemble, pendant de nombreux siècles la fécondité féminine n'a pas été réglementée. La plus ancienne mention connue des procédés anticonceptionnels serait un papyrus égyptien du deuxième millénaire avant notre ère qui recommande l'application vaginale d'un mélange bizarre composé d'excréments de crocodile, de miel, de natron et d'une substance gommeuse, (P.Ariès, Histoire des populations*

⁸ Simone de Beauvoir, *El segon sexe*, 1949.

⁹ Algunes declaracions del ministre actual de Justícia, Alberto Ruiz-Gallardón, ho confirmen.

françaises). Il existe depuis l'Antiquité des pratiques anticonceptionnelles, généralement à l'usage des femmes: potions, suppositoires, tampons vaginaux ; mais elles restaient le secret des prostituées et des medecins. (...) Pour quantité de femmes la vie était, en ces temps une suite ininterrompue de grossesses (...) Mais c'est au XVIIIe que les procédés anticonceptionnels commencent à s'introduire dans les mœurs. ...La pratique du "coïtus interruptus" se répand dans la bourgeoisie d'abord, puis dans les populations rurales et chez les ouvriers; le préservatif qui existait déjà en tant qu'antivénérien devient un anticonceptionnel qui se répand (...) dans les pays anglosaxons le "birth-control" est officiellement autorisé et on a découvert de nombreuses méthodes permettant de dissocier ces deux fonctions naguères inséparables: fonction sexuelle, fonction reproductrice. Quant à l'avortement il n'est nulle part autorisé officiellement par les lois. Le droit romain n'accordait pas de protection spéciale à la vie embryonnaire; Au temps de la décadence l'avortement apparaît comme une pratique normale et le législateur quand il voulut encourager les naissances n'osa pas l'interdire. Si la femme avait refusé l'enfant contre la volonté de son mari, celui-ci pouvait la faire punir : mais c'était sa désobéissance qui constituait un délit. Dans l'ensemble de la civilisation orientale et gréco-romaine, l'avortement est permis par la loi.

C'est le Cristianisme qui a bouleversé sur ce point les idées morales en douant l'embryon d'une âme; alors l'avortement devint un crime contre le foetus lui-même. "Toute femme qui fait en sorte qu'elle ne puisse engendrer autant d'enfants qu'elle pourrait se rend coupable d'autant d'homicides, de même que la femme qui cherche à se blesser après la conception", dit St Augustin.¹⁰

És doncs, a partir del s. XVIII, que les tècniques i pràctiques anticonceptives comencen realment a desenvolupar-se, sobretot, amb una intenció de control de la

¹⁰ En general, durant molts segles la fertilitat femenina no estava regulada. La menció de les tècniques anticonceptives més antigues conegudes es troba en un paper egipci del segon mil·lenni abans de Crist: recomana l'aplicació vaginal d'una estranya barreja composta de fems de cocodril, mel, refrescos i una substància gomosa (P. Ariès, *Història de la població francesa*). Des de l'Antiguitat existeixen pràctiques anticonceptives a l'abast de les dones: pocions, supositoris, tampons vaginals; però aquestes pràctiques han restat en els secrets de les prostitutes i dels metges. (...) Per moltes, dones en aquells temps la vida era una successió ininterrompuda d'embarassos (...) Però és al s. XVIII que aquests coneixements comencen a introduir-se en els costums. La pràctica del "coïtus interruptus" s'estén primer a la burgesia, a continuació, a les poblacions rurals i entre els treballadors; els preservatius, que ja existien com antiveneris es converteixen en un anticonceptiu que es propaga (...) als països anglosaxons el "control de natalitat" està oficialment autoritzat i es descobreixen nombrosos mètodes per separar aquestes dues funcions, abans inseparables: la funció sexual i la funció reproductiva.

Quant a l'avortament, no està enlloc oficialment autoritzat per la llei. El Dret romà no atorga especial protecció a la vida embrionària. Durant la Decadència, l'avortament apareix com una pràctica normal i el legislador quan vol fomentar els naixements no s'atreveix a prohibir-lo. Si la dona es negava a tenir l'infant contra la voluntat del seu marit, aquest podia castigar-la, però és la seva desobediència el que constitueix un delict. En el conjunt de la civilització oriental i grecoromana, l'avortament és permès per la llei.

És el Cristianisme que va canviar les idees morals "en equiparar l'embrió d'una ànima" quan l'avortament es va convertir en un delict contra el propi fòtus. "Qualsevol dona que s'impedeix engendrar tants infants com podria, serà culpable del mateix nombre d'assassinats, així com la dona que busca fer-se mal després de la concepció", diu Sant Agustí. (S. De Beauvoir, *Le deuxième sexe*, I Vol, p 204 a 209).

natalitat. I el que ens sembla més important de remarcar, és que el Cristianisme, en la figura de Sant Agustí, és el que introdueix la idea de vida de l'embrió i, en conseqüència, condemna l'avortament com un *assassinat* i el converteix en un delictes.

Però, podem dir que és a partir del s. XVIII, el segle de les Llums i de la Il·lustració,¹¹ on hi ha un va i ve en els procediments i mentalitats sobre l'avortament. Malgrat les restriccions de les lleis, com la de 1810 a França que prohibeix absolutament l'avortament sota pena de treballs forçats per a la dona i els o les seves còmplices, hi ha metges que el segueixen practicant i, fins i tot, jutges que deixen d'aplicar la llei per la seva excessiva duresa. Precisament, l'última dona guillotínada, al 1943, a França, va ser condemnada per fer avortaments. La història ha quedat recollida en la pel·lícula de Claude Chabrol, *Une affaire de femmes*.¹² A l'estat espanyol el Codi Penal de 1822 en els seus articles 639 i 640, establia penes de reclusió que podien arribar als 14 anys pels professionals que ho facilitessin, i de fins a 8 anys per a les dones que avortessin.

Al llarg de la història, les religions han estat una llosa. L'església Catòlica és la institució que no ha canviat mai el seu criteri. Sempre ha ensenyat que l'avortament és un homicidi, fins i tot en els primers segles, quan era pràctica habitual i legal a Roma i Grècia. Al segle XX, des del Codi de Dret Canònic de 1917, no s'admet en cap cas l'avortament fins i tot davant del perill de mort de la mare o de la criatura, es decanta per salvar a la criatura. Tots els participants en aquest fet han de ser excomunicats. Pius XI, en l'encíclica *Casti Connubii*, de 1930, declarava que "la realització directa d'un avortament mai està justificada per cap indicació mèdica ni cap llei humana". Demanava als governs que defensessin amb lleis aquestes vides innocents. Pius XII (1876-1958), l'ultraconservador, relacionava l'avortament amb les pràctiques nazis de la seva època. Pau VI, en l'encíclica *Humanae Vitae* de 1968, recordava la il·licitud de qualsevol avortament. I el Concili Vaticà II, amb tot el seu progressisme, afirmava: "l'avortament i l'infanticidi són crims abominables".¹³

Benet XVI, l'actual Papa, diu en la seva Carta "Dignitat per rebre la Sagrada Comunió. Principis Generals" que s'ha de negar la Comunió Eucarística als polítics que autoritzin i promoguin lleis d'avortament o eutanàsia. Considera que l'avortament i l'experimentació amb embrions són atemptats i crims contra la pau. També en qüestions d'anticoncepció, fins i tot en els casos de malalties de transmissió sexual, i amb perill de mort, és inflexible. El cas del V.I.H. és dels més flagrants.

¹¹ Per a moltes historiadores, el segle on neix el feminisme amb la reivindicació de la igualtat.

¹² Protagonitzada per Isabelle Huppert, la pel·lícula és de l'any 1988 i narra la història real de Marie-Louise Girard. Aquesta dona va ser condemnada per 27 avortaments il·legals en la regió de Cherbourg. El Govern de Vichy havia declarat que l'avortament era un crim contra l'Estat, amb la Llei de 15 de febrer de 1942, al disminuir el nombre de soldats potencials. Va ser guillotínada el 30 de juliol de 1943, al pati de la presó de La Roquette, a París, sotà el règim de Pétain.

¹³ Caterina Albert va guanyar els Jocs Florals d'Olot amb el seu monòleg *La Infanticida*, el 1898. L'obra, signada com a Víctor Català, va suposar un escàndol a la seva època, especialment quan, a més a més, es va saber que l'autor era una dona.

Malgrat les prohibicions de les religions i les lleis, a tots els països l'avortament té una dimensió considerable. Per exemple, sabem que al 1949, a França, es comptabilitzen cada any al voltant d'1 milió d'avortaments, tants com naixements. Degut al secretisme sobre aquest tema, no hi ha dades prou fiables del nombre d'avortaments a l'estat espanyol, tot i que es calcula que es realitzaven al voltant de 100.000 avortaments clandestins, després de la derogació per Franco de la llei impulsada per Frederica Montseny l'any 1936.¹⁴

A l'estat espanyol, les dones que podien econòmicament anaven a l'estranger -Anglaterra, Holanda, França, principalment- i avortaven,¹⁵ mentre que les que no disposaven de recursos econòmics arriscaven la seva vida en el mercat de l'avortament clandestí. La situació era d'una total hipocresia i d'una absoluta injustícia. Es calcula que unes 200 dones avortaven cada setmana a Londres i que a l'estat espanyol es produïen uns 300.000 avortaments il·legals a l'any, aquesta era la xifra oficial acceptada en un informe pel Tribunal Suprem el 1974. Les condicions en les que es practicava l'avortament en la clandestinitat suposava la mort de 200 a 400 dones per any.¹⁶ El 1977, un 30% dels delictes que incriminaven les dones era per haver avortat o cooperat en l'acció.

En acabar la Dictadura Franquista, el moviment feminista català, nascut arran de les Primeres Jornades Catalanes de la Dona, del 1976, va lluitar per la recuperació del dret a l'avortament, promulgat per Frederica Montseny, donant-li un nou enfocament al reclamar la despenalització dels anticonceptius i campanyes d'informació i d'educació sexual, aspectes que queden recollits en el punt 10 de les Conclusions de les Jornades:

10. Dret a la lliure disposició del propi cos, i com a mitjà principal per aconseguir-ho:

- a) Educació sexual.
- b) Anticonceptius per a homes i dones a càrrec de la Seguretat Social.
- c) Legalització de l'avortament i inclusió d'aquest a la Seguretat Social.
- d) Supressió de la llei de perillositat i rehabilitació social que persegueix conductes com l'homosexualitat, la prostitució, etc.¹⁷

¹⁴ S'atribueix a Frederica Montseny la reforma eugènica de l'avortament de l'any 1936. Aquesta fou molt avançada, ja que els motius que ens justificaven la pràctica incloïen no sols una sèrie de causes terapèutiques -malaltia mental o física de la mare que contraindiqués l'embaràs-, eugèniques -l'incest paternal o la possibilitat de transmissió de malalties físiques o mentals -i neomaltusianes- la voluntat conscient d'exercir un control de natalitat-, sinó que també va admetre com a causa la voluntat de la dona de no dur a terme l'embaràs. Mary Nash a MONTSENY, Frederica, 1905-1994, Institut Català de les Dones, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 2006.

¹⁵ El que s'ha anomenat *Turisme abortiu*.

¹⁶ Dades facilitades pel Tribunal Suprem al 1976.

¹⁷ LLINÀS, Conxa, *Feminismes de la Transició. Textos i materials*. Pàg. 169.

L'octubre de 1979 es va anunciar el judici contra onze dones a Bilbao, acusades d'avortament. La reacció per part del moviment de dones va ser contundent. A Barcelona es formà la Comissió pel Dret a l'Avortament, que impulsà un munt de mobilitzacions i campanyes d'informació i d'educació sexual. Els judicis de Bilbao van desencadenar manifestacions, tancades i campanyes de sensibilització i d'autoinculpació per tot arreu. Aquestes campanyes s'inspiraven en el *Manifest de les 343* -conegut com el de les 343 porques- a França. Aquest *Manifest*, de l'organització feminista CHOISIR, impulsada per Gisèle Halimi, va ser signat per dones de prestigi de tots els àmbits culturals com Simone de Beauvoir, Simone Signoret, Jeanne Moreau, Delphine Seyring, etc.

A l'estat espanyol, a iniciativa de la Coordinadora Feminista de Barcelona, es va llançar una campanya semblant amb el titular de: "Jo també he avortat". La campanya va ser un èxit, només a Barcelona i en 72 hores es van recollir 1.357 signatures.

Durant la Transició també va aparèixer un interessant moviment, el Self-Help, liderat per Leonor Taboada i altres, que reclama la recuperació del cos de la dona i de la reproducció. El cos, fins ara reprimat i oprimat -no oblidem els 40 anys de dictadura franquista-, s'ha d'alliberar. A la vegada, les dones han de tenir la possibilitat de conèixer-lo i reapropiar-se d'ell i de la seva salut. Aquest col·lectiu defensa la creació de clíniques com una alternativa a la medicina convencional, carregada d'ideologia patriarcal. La proposta revolucionària del Self-Help consisteix en què les dones, com a grup, recuperin el control sobre els seus cossos, la seva sexualitat i la seva funció reproductiva. Lluiten contra l'Estat i els interessos econòmics i masculistes, també contra les institucions mèdiques que determinen la idea de salut i malaltia.

Lluites i mobilitzacions, creació d'associacions i moviments, l'olla bull a finals dels anys 70 reclamant drets i llibertats per a les dones. En paral·lel la tecnologia i els progressos de la medicina permeten donar a llum amb menys riscos. Amb el coneixement de l'anatomia i fisiologia de les dones, del cicle menstrual,¹⁸ i de les capacitats reproductives i possibilitats de gestació es fa un salt de gegant.

Les Tècniques de Reproducció Assistida (TRA) apareixen: El 1978 neix Louise Brown, el primer nadó fruit de la fecundació "in vitro" i es desenvolupa la pràctica de la inseminació artificial. Tot i que ja es coneixien experiències des de finals de s. XIX,¹⁹ ara, les TRA marquen un canvi que permet un major control de la funció reproductora. Això representa un avanç molt important en termes d'autonomia i llibertat per a les dones, pel que fa a la decisió d'engendrar o no, i en quin moment. Passem de la situació d'esclavitud de les dones dels anys 50, davant de la falta de control dels embarassos, tal i com diu Simone De Beauvoir, a poder-los escollir i fins i tot provocar-los. Això possibilitarà a les dones tenir un major control del seu cos i de les seves vides. Descarregades de les servituds de la reproducció, podran assumir el rol econòmic i d'aquesta manera la seva autonomia personal. Les dones s'alliberen i les reivindicacions de grups concrets en relació al dret a decidir i controlar el propi cos (hem vist el Self-

¹⁸ Ogino i Kraus descobreix el període de fertilitat en el cicle menstrual l'any 1932

¹⁹ L'any 1880 un tribunal de Bordeus va condemnar l'ús de la inseminació artificial realitzada per un metge a una pacient, però es tractava de casos puntuals, per la qual cosa la seva percepció social era molt escassa. Veure Bibliografia, Francesca Puigpelat i Martí.

Help, per exemple) proliferen. Els feminismes postmoderns de finals del 80 pregonen aquest alliberament. Grups concrets, en canvi, critiquen les TRA de perpetuar el poder dels homes i augmentar el poder del cos mèdic masculí, de deixar en mans de la masculinitat i de les seves opinions subjectives el dret i els condicionants per a la reproducció. Acusen de control, manipulació, assistencialisme, paternalisme, instrumentalització de les dones i del seu cos i ment, de fer de les TRA un mercat, d'infantilitzar a les dones robant l'autonomia i la responsabilitat que els hi pertany com a éssers lliures. Els corrents feministes més moderns i lliberals més aviat aposten per les TRA considerant-les alliberadores, les entenen com un pas endavant en la gestió de les pròpies decisions, com un pas cap a l'autonomia, la responsabilitat, el dret a decidir quan la dona vol i pot gestar; al marge de si està o no en una època de la seva vida en la que és fèrtil, si ha perdut la fertilitat o no ho ha estat mai.

Tot plegat no és en va, cristal·litza en els anys 80, amb el govern socialista de Felipe González, en veritables transformacions socials gràcies als canvis normatius i legislatius, impulsats en gran part pel moviment de dones. Tant pel que fa a les TRA com en relació a l'avortament.

L'any 1985, es despenalitza l'avortament amb la Llei Orgànica 9/1985, de 5 de juliol, incorporant l'article 417 bis al Codi Penal. En aquest article es contemplen tres supòsits en què la pràctica de l'avortament deixa de ser delictiva:

- 1- Que sigui necessari per evitar un greu perill per a la vida o la salut física de l'embarassada. És necessari un dictamen mèdic, del qual es podrà prescindir en cas d'urgència.
- 2- Que l'embaràs sigui conseqüència d'un delictiva de violació, que l'esmentat fet hagi estat denunciat i que l'avortament es practiqui dins de les dotze primeres setmanes de gestació.
- 3- Que es pressuposi que el fetus hagi de viure amb greus tares físiques o psíquiques, sempre que l'avortament es practiqui dins de les vint-i-dues setmanes de gestació i que el dictamen sigui admès per dos especialistes del centre o establiment sanitari, públic o privat, acreditats a aquest efecte, i diferents del qui practiqui o dirigeixi l'avortament.

Aquesta regulació obligava les dones a donar motius per justificar la seva decisió; en casi el 90% dels casos, s'al·legava risc per a la seva salut psicològica. Un argument que les deixava desprotegides a elles i als metges.

Pel que fa les TRA, l'any 1988, el treball de l'equip de Marcelo Palacios, diputat socialista i metge, es plasma en les lleis 35/1988 del 22 de Novembre de Tècniques de Reproducció Assistida i 42/1988 del 28 de desembre, sobre embrions, donació i utilització d'embrions, i fetus humans, i de les seves cèl·lules, teixits i òrgans. La feina feta és producte de les reivindicacions i aportacions feministes i de la voluntat política del moment: *El caràcter no només pluralista sinó també "feminista" de la llei finalment aprovada es desprèn clarament de la lectura de la introducció, on s'assenyala que "des del respecte als drets de la dona de fundar la seva pròpia família en els termes que estableixen els pactes i els acords internacionals garants de la igualtat de la dona, la Llei ha d'eliminar qualsevol límit que s'oscavi la seva voluntat de procrear i constituir el tipus de família que consideri de manera lliure i responsable. Això es tradueix, en l'articulat, en la possibilitat no explicitada en cap altra legislació, que la dona, amb independència que estigui casada o no, pot ser usuària d'aquestes tècniques. Ara bé, encara que elles siguin les destinatàries de les tècniques, en el cas*

*que estiguin casades, han d'obtenir el consentiment del marit i està prohibida la maternitat per substitució.*²⁰

No obstant això, el partit històricament opositor en aquestes qüestions, el PP, presenta pocs mesos després un recurs d'inconstitucionalitat que no es resoldrà fins 10 anys més tard. És una clara mostra de la històrica oposició de les tendències més lliberals del PSOE i IU en relació i versus les més conservadores (filles del franquisme) a les quals s'afegeix també històricament l'església catòlica.

Al 2003 el PP modifica la Llei restringint a tres els ovòcits fecundables a partir de les TRA però, al 2006, es torna a modificar la llei des del govern socialista permetent la fecundació de més de tres ovòcits, deixant que ho determini el cos mèdic i la persona afectada retornant als subjectes la responsabilitat de la decisió. Malgrat els avanços fets, la llei segueix obligant a l'anonimat de les donacions i no permet la maternitat per subrogació. En canvi, sí que es fan aportacions en termes de llibertats individuals, admetent les TRA independentment de l'estat civil i sense prejudicis ni exclusions de tendències sexuals.

És al 2010, amb el govern socialista de José Luis Rodríguez Zapatero i sent la Ministra de Igualtat Bibiana Aído,²¹ quan s'aprova la Llei de Salut Sexual i Reproductiva i de la Interrupció Voluntària de l'Embaràs. Per primera vegada, les dones no han de donar cap explicació sobre la seva decisió i poden avortar de franc, fins a la catorzena setmana de gestació. També podran fer-ho fins a la vint-i-dosena setmana si li perilla la salut o la vida o si s'observen malformacions en el fetus. A més, respecte a les menors d'edat es presenten tot un seguit de novetats: les noies entre catorze i quinze anys hauran de presentar un consentiment parental signat. I les de setze i disset hauran d'anar a la clínica acompanyades del pare o de la mare, sense necessitat de cap document. Si la noia considera impossible d'informar els pares, pot parlar-ne amb el metge i aquest decidirà si fa l'avortament o si demana un informe social o psiquiàtric de suport que el legítimi per decidir l'avortament amb tota la protecció legal. Segons el primer esborrany, les noies de setze i disset anys tenien els mateixos drets que les majors d'edat, però les negociacions entre partits i amb el sector sanitari van deixar la llei tal com és ara.²²

El 2012, Alberto Ruíz-Gallardón, Ministre de Justícia de l'actual govern del PP, en unes polèmiques declaracions, anuncia que reformarà la Llei vigent de Salut Sexual i

²⁰ Veure Bibliografia, Francesca Puigpelat i Martí.

²¹ Bibiana Aído Almagro (Alcalá de los Gazules, Càdis, 1977), llicenciada en Administració i Direcció d'Empreses per la Universitat de Càdis, va ser Ministra de Igualtat des del 2008 al 2012, any en què desapareix el citat Ministeri, integrant-se en el de Sanitat, Política Social i Igualtat.

²² La nova llei va entomar dures crítiques per part de la Conferència Episcopal, les entitats antiavortistes i el PP. En el seu recurs d'inconstitucionalitat, el PP argumenta que no es dona protecció suficient al nasciturus ni al dret a l'objecció de consciència. També qüestiona que les menors de 16 i 17 anys puguin avortar sense el consentiment dels seus pares o tutors legals, en cas que pugui comportar-los un conflicte greu, com fixa la normativa. La llei és semblant a la d'Holanda, Portugal, Noruega, Suïssa o el Regne Unit, on les majors de 16 anys poden decidir avortar sense consentiment. A França, tampoc no és necessari, però les menors han d'anar acompanyades d'un adult, requisit similar al que s'ha acabat incorporant als decrets aprovats.

Reproductiva i de la Interrupció voluntària de l'embaràs del 2010. Afirmar que el fetus tornarà a tenir drets durant tot l'embaràs i la dona haurà de tornar a justificar (tal i com havia de fer amb la llei del 85) la seva decisió d'avortar, és a dir que derogaria la vigent llei de terminis per tornar a la de supòsits de 1985 fent-la fins i tot més estricta. També anul·laria el dret de les menors, entre 16 i 18 anys, a avortar sense el consentiment dels pares. El que ens sembla més inadmissible és que voldria que la malformació o discapacitat del fetus no sigui considerat un supòsit per avortar, al·legant que això és discriminació.

Les declaracions de Ruiz-Gallardón han causat rebombori per la seva doble cara, perquè en la manera d'expressar-les d'entrada al·lega "drets" del fetus, cosa que sembla molt maca, però que és absolutament utòpica. A primera vista, no tindria perquè ser un problema, però és que *la llibertat d'un acaba on comença la de l'altre...* Llavors aquestes intencions entren absolutament en conflicte amb els drets de les dones per a determinar el com i quan i de quina manera volen engendrar, en el dret a decidir sobre el seu cos i també sobre la seva salut tant física com mental.

4. Sentiments i emocions

Ens ha semblat interessant posar la lupa sobre la dimensió afectiva i emocional de l'avortament i de la maternitat, fent un esforç per parlar justament d'allò que és tabú, del que mai es parla o costa parlar-ne i que té una relació directe sobre el benestar físic i mental de les dones, sobre la seva salut. Per això, hem volgut endinsar-nos també en les experiències i relats personals d'algunes dones anònimes, i en històries de dones conegudes,²³ que han posat el seu segell en la història. Totes ens han permès obrir i fer el camí per aconseguir les llibertats que tenim ara.

La profunditat i complexitat de la qüestió de la maternitat i de l'avortament ha estat abordada per nombroses artistes. És commovedora la particular dimensió, la potència i força emocional, l'ambivalència i les contradiccions que han expressat i manifestat a través de les diferents formes d'art. Ens ha semblat interessant rescatar dones d'èpoques variades, com són Frida Kahlo, Louise Bourgeois, Núria Pompeia o Mari Chordà.

L'obra de Louise Bourgeois (1911-2010), escultora, considerada una de les artistes franceses més importants del s. XX, gira al voltant de la procreació, el naixement i la maternitat. Considera l'art una manera d'expressar i representar els seus estats psíquics, una forma de teràpia per a la seva salut mental. La seva obra és clarament autobiogràfica i està marcada pels traumes de la infància, per una banda el menyspreu del seu pare que esperava que fos un nen i per altra l'impacta que li va suposar el conèixer la relació amorosa que tenia el seu pare amb la seva institutriu, relació que la seva mare acceptava.

Són conegudes les seves escultures monumentals d'aranyes, en concret *Mammam* (1999), exposada a l'exterior del museu Guggenheim a Bilbao. Una impressionant escultura, que pot ofegar per les seves dimensions corprenedores, que transmet l'immensa càrrega del que suposa la relació maternofilial. Segons ella mateixa, l'aranya representa la mare, *perquè va ser la meva millor amiga, tan intel·ligent, pacient, neta, útil i raonable com una aranya*. L'aranya, amb aquestes llargues i primes potes de bronze, fermes però a la vegada flexibles, expressa simbòlicament la duplicitat de la naturalesa materna, protectora i potser amenaçadora i invasora a la vegada. Per fugir, hi ha espai, hi ha oxigen però només entre una enorme pota i una altra. En tots els casos, quan observes l'escultura, has de sentir i deixar fluir l'emoció que et transmet.

Mari Chordà (Amposta, 1942), pintora, poeta i editora feminista, també amb la seva pintura i, sobretot, amb el seu poemari *Umbilicals*, ens parla des de la seva perspectiva de ser mare. Tots els seus poemes sonen amb una veu profunda, autèntica, sobre les contradiccions de la maternitat. Trenquen amb els tòpics, amb la retòrica de segles i segles de patriarcat, per anar a l'expressió de l'experiència de transformació del seu cos; a la joia d'esperar una criatura; als sentiments i emocions de la fusió entre mare i infant, en definitiva, el fort vincle de la sang i del cordó umbilical. Citem un dels seus primers poemes d'*Umbilicals*:

²³ Veure annexos.

Què podria explicar-te

De la fascinació de sentir-te

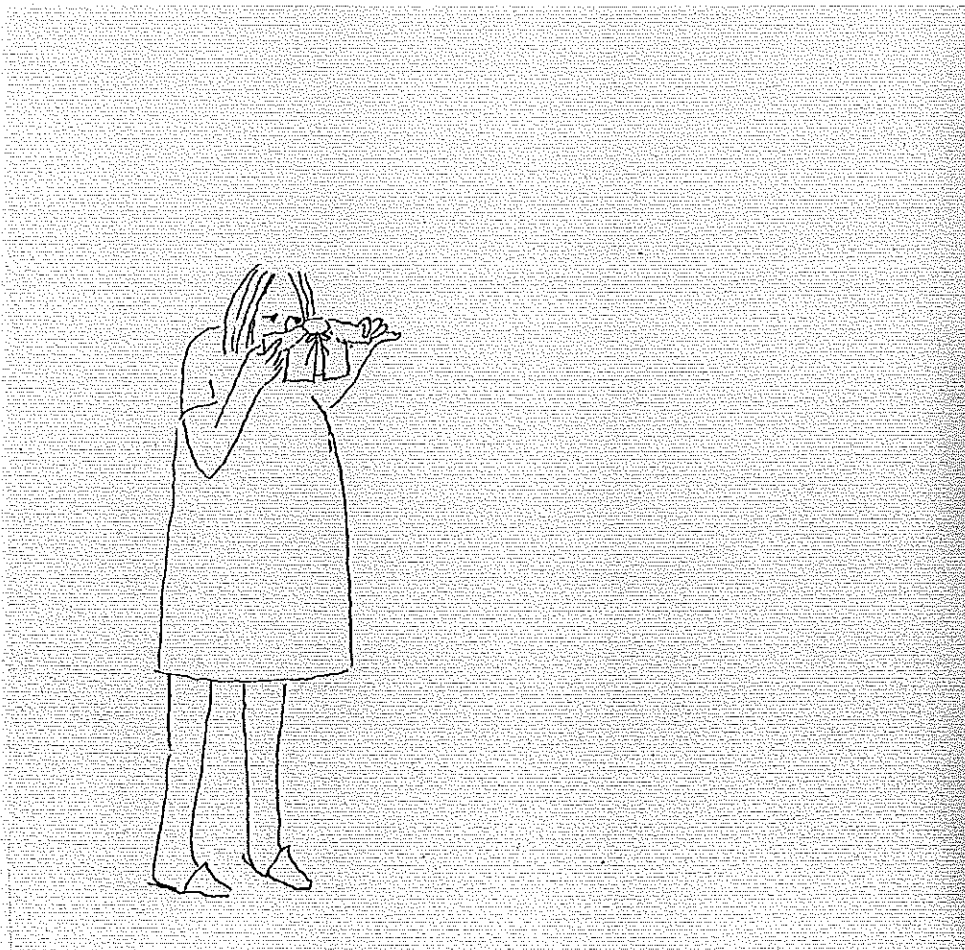
Créixer a dintre meu dia a dia?

Què podria dir-te de més

Que no et digué la sang quan

No tenia fronteres entre tu i jo?

De Núria Pompeia (Barcelona, 1931) en destaquem la seva obra *Maternasis* de la qual adjuntem un dibuix. Humorista, periodista, dibuixant, i escriptora compromesa. En les seves obres, políticament molt crítiques i clarament feministes, posa en qüestió l'educació rebuda, el patriarcat i els seus mites, com per exemple el de la maternitat. Entre la seva bibliografia destaquen els llibres d'humor gràfic, que denuncien la repressió i les restriccions socioculturals dels anys 70, que discriminaven i impediien la llibertat de les dones. Els dibuixos de *Maternasis* reflecteixen les diferents situacions, sensacions i emocions, que va passant una dona embarassada. També, com Mari Chordà, expressa com viu la transformació del cos, el malestar, les pors, les fantasies, les il·lusions. El va i ve emocional està reflectit amb un sentit de l'humor àcid i a la vegada molt femení per l'empatia que provoca.

L'obra de Frida Kahlo és també un relat de les seves vivències i una descàrrega emocional per conservar la salut mental. De fet, comença a dibuixar de molt jove, a l'edat de 18 anys, al patir l'accident que li causa tanta invalidesa. Ho fa realment per necessitat i amb intensitat, arran de la instal·lació d'un mirall al sostre del seu llit, on es trobava pràcticament immobilitzada, a la seva habitació. Al llarg de la seva vida augmenta la producció artística en funció dels seus estats d'ànim, quan pitjor està és quan més pinta. Les seves biografies i els seus quadres mostren la forta relació que tenia amb la maternitat i el gran patiment físic i emocional que va viure amb els tres avortaments que, per a ella, van suposar un trasbals, una font d'inspiració i una via d'escapament.

De jove, Frida ja té la il·lusió per ser mare i pateix la desil·lusió davant del pensament de què segurament no ho podrà ser. Durant la recuperació de l'accident ja es qüestiona amb angoixa sobre si podrà tenir fills o no: *Una angustia la invadía lenta, inexorablemente. Frida dibujaba, sobre la tierra seca. Luego la idea le cruzó la mente, como una flecha: "¡el niño!" Seguramente no podría tener hijos. Una cuestión que nadie había abordado. O por lo menos en su presencia. Le hablaban de su pierna, de la espalda, del brazo. De los dedos del pie. De un problema urinario. De un futuro estudiantil comprometido. ¿La matriz desgarrada? ¿La pelvis pulverizada? Cosas poco importantes para ser comentadas. O al contrario. Le habían dicho que el accidente le había hecho perder la virginidad. Pero se habían apresurado a tranquilizarla sobre la gravedad del hecho. ¿Y el niño? ¿Podría concebirlo, tenerlo? ¿Con un bajo vientre destrozado como el suyo? Tema tabú. Frida lo veía todo negro. No, no tendría hijos. Lagrimilla con razón.*²⁴

Frida té preocupació pel seu cos destrossat, mentre el seu entorn manifesta inquietud per altres qüestions, a ella li sembla que li amaguen el que és essencial -saber si podrà tenir o no fills algun dia amb aquest cos tal i com li ha quedat. Més endavant sabrà que sí que es pot quedar embarassada i ho provarà en una època en la qual gaudeix de bona salut. Li anuncia amb una immensa alegria al seu marit i company de vida, l'artista Diego Ribera, el va a buscar on ell està treballant per dir-li: *¿Sabes que es la felicidad? -pregunta Frida con una mirada maliciosa. El socialismo, quizá...o el nirvana. Contesta él. Bueno, Diego estás lejos todavía. La felicidad, hoy, es algo más que eso: estoy embarazada... ¿me oyes? Voy a tener un bebé.*

Però Frida, al llarg de la seva vida no aconsegueix ser mare, malgrat el seu ferm desig. Pinta una vegada i una altra les seves vivències. En destaquem les litografies *Frida y el aborto* o *El Aborto*, del 1932, de les quals només n'existeixen tres de les 12 que va fer i que ella mateixa va destrossar. El molt conegut *Henry Ford Hospital* o *La cama volando* del 1932, fruit del seu segon avortament, el 4 de juliol del 1932. Aquest es va produir de forma natural després de varius dies de patiment físic i hemorràgies. Frida havia decidit tirar endavant l'embaràs, malgrat el dilema que tenia amb Diego Ribera, que no estava convençut de tenir la criatura i dels seus problemes de fractura de pelvis; confiava en el metge, que li assegurà que es podria fer una cesària i que no li recomanava l'avortament induït. L'impactant quadre reflecteix la sensació de soledat i desànim. Ella estirada, despullada, en un llit d'hospital, de dimensions més grans que el

²⁴ JAMIS, R., *Frida Kahlo*, 1988, Pàg. 116.

seu cos, el llençol tacat de sang; floten diverses figures lligades amb fils vermells des del melic que, s'entén que representen el cordó umbilical: un fetus, un cargol, símbol segons ella mateixa de la lentitud de l'avortament, un estri fred de metall hospitalari, ...etc. Tot plegat amb un fons inhòspit i desolador de paisatge industrial.

També, ens diu Rauda Janis, en la seva biografia, que l'obra, *Mi nacimiento*, fou pintada arran d'aquest avortament: *Frida sabía que lo mejor que podía hacer, costase lo que costase era pintar. Por eso pintaba, lloraba, lloraba, pintaba, (...) Como para desafiar a su aborto que fue una especie de muerte de sí misma.*

De la mateixa manera, el testimoni de N ens trasllada per una banda la il·lusió i després l'angoixa i la incertesa; la de saber que no podrà tenir fills a causa d'una malaltia: *Era el año 1981, llevaba un año felizmente casada y como pensé que el destino había decidido que toda mujer debe ser madre, yo y mi marido nos empeñamos a fondo en buscar el heredero/a. Finalmente se ausentó la regla... y llegó el día de ir al médico... Y en la visita se constató que yo tenía una enfermedad peligrosa, fruto de la violación sucedida 3 años antes (...).*

I en el conte, Rosa Leveroni, quan ens relata l'espera de Maria Lluïsa per dir-li a Manel que està embarassada, també ens transmet l'emoció d'ella, el seu pensament il·lusionat davant d'aquest fet, la seva esperança. Maria Lluïsa es repeteix *un fill, alça ben alt el cap, que l'esperança del teu fruitar d'amor et sigui joia* Ella recorda el cartell de la dona que té un nen amb braços somrient, que defensa que les dones s'atreveixin a tenir fills perquè la institució de maternologia les ajudarà... Paraules que recorden, una vegada més, les declaracions del Ministre Ruíz-Gallardón i les seves promeses de protecció institucional a la maternitat. La protagonista creu i ha cregut en aquesta campanya allò que reivindica. Ella pensa en la criatura emocionada i té ganes de tenir-la com la dona del cartell. Però la situació es gira completament, de la mateixa manera que se li gira a la testimoni N. per altres raons. Ella també ha tingut il·lusió, però no podrà tenir la criatura i haurà d'avortar. En el cas de Maria Lluïsa, a més a més, ha d'enfrontar-se a la situació de que ell no l'escolta, nega la situació, i no es mostra comprensiu amb ella. És ella qui el compadeix a ell, que ha de fer-se càrrec de la situació i donar-li a ell la solució d'avortar, per raons socials, pel què diran...etc.

Malestar, dolor, impotència, davant de la desil·lusió: mateixes sensacions que ens dona el testimoni, ben real, de N. Són situacions en què persones de l'entorn que, en principi, tenen conviccions fermes en contra de l'avortament, es posen en contradicció. Activistes, com és el cas del Manuel o el de la mare de la N, compromeses amb unes idees que s'esfondren davant d'un problema que els afecta directament. O sense ser activistes, com és el cas del marit i del pare de la testimoni L, que no estan d'acord amb l'avortament i tenen desig de ser pare i avi.

Els tres testimonis, el de N, L i W són el de tres dones decidides i convençudes sobre el dret al propi cos, encara que en situacions i èpoques diferents. El testimoni L pot avortar a Barcelona gràcies a la llei del 1985, el testimoni N i W han de recórrer al *turisme abortiu*, però mostren totes dues una gran fermesa i fortalesa malgrat les crues situacions que relaten -fins i tot Maria Lluïsa, la protagonista del conte mostra aquesta gran fortalesa-, una gran llibertat personal a pesar de la penalització de l'avortament i del perill que suposava la clandestinitat. Cap de les tres se sent culpable malgrat l'època, l'educació, ... aquestes dones, com moltes altres, estan ben lluny de necessitar el paternalisme de Ruiz-Gallardón, de l'església i dels qui defensen les seves idees.

L'entorn, en canvi, no sembla tant lliure. Les conviccions agafen un rumb diferent quan la reflexió i l'anàlisi es fa des de la llunyania i en fred. Canvien i es posen en contradicció, trasbalsant, quan els fets es viuen en primera persona i afecten la teva parella o la teva filla. En Manuel exigeix que la Maria Lluïsa avorti quan ell és contrari a l'avortament; la mare de la N li diu que vagi a Londres a avortar, davant de la incertesa de què la criatura neixi amb alguna discapacitat; el pare i marit de la testimoni L aproven la seva decisió, malgrat estar en contra de l'avortament.

I en la vida política contemporània també se sap de casos en que les conviccions personals estan per sobre de la línia ideològica del partit o de les obligacions d'un cap d'estat. Citarem dos casos molt significatius: el de Celia Villalobos i el del rei Balduí de Bèlgica.

Celia Villalobos,²⁵ diputada del PP per Màlaga, que s'ha abstingut en les votacions contra l'avortament i accepta les sancions econòmiques del seu partit -i els comentaris crítics- que li comporta aquesta "indisciplina". El 1997 va trencar la disciplina de vot en el debat d'una proposició de llei sobre les parelles de fet. També es va absentar del Congrés en la votació en contra de l'ampliació de l'avortament i l'abril de 2005 va ser sancionada econòmicament per votar, per segona vegada, a favor de la legalització del matrimoni entre persones del mateix sexe. El 2009 va tornar a trencar la disciplina del partit al abstenir-se sobre una moció de UPN, que volia paraitzar la reforma de la Llei de l'avortament socialista.

Un cas extraordinari i absolutament escandalós, és el del rei Balduí de Bèlgica, que dimiteix durant un dia perquè el parlament aprovi la llei d'avortament i torna a ser cap d'estat després de l'aprovació de la llei: el fet és que a l'any 1990 una llei proposada per Roger Lallemand y Lucienne Herman-Michiels ampliava els supòsits legals de l'avortament, i és aprovada pel parlament. Malgrat això, el rei Balduí rebutja sancionarla amb la seva signatura, un acte sense precedents a la història de Bèlgica. Com en la majoria de monarquies constitucionals modernes, el rei és el cap d'estat i la seva aprovació és necessària perquè una llei entri en vigor. Després de varis intents de convèncer el rei, es va adoptar una solució de compromís: el 4 d'abril el rei dimitia i el govern agafava la regència. Així el Consell de Ministres firmava i aprovava la llei recolzant-se en l'article 82 de la Constitució belga, perquè entrés en vigor. Al dia següent, el Parlament es va reunir i per 245 vots a favor i 93 abstencions es va declarar que Balduí tornava a ser el rei i el cap d'estat del poble belga.

²⁵ Celia Villalobos Talero (Arroyo de la Miel, Màlaga, 1949), va ser Alcaldessa de Màlaga i, després, Ministra de Sanitat amb el govern d'Aznar, des del 2000 al 2002.

5. Conclusions

Un conte, escrit per una dona, ha estat font d'inspiració i m'ha portat a buscar, endinsar-me i navegar entre les aigües de les llibertats de les dones. La curiositat per saber quan i com i en quines condicions comença la lluita per ser dona subjecte i mestressa de si mateixa m'ha transportat cap a lectures, webs, pel·lícules, entrevistes, converses, etc., que han incrementat la set de coneixement i només han apaivagat en part la necessitat de referents que l'educació m'ha negat.

Amb aquest treball he descobert més a fons dones i obres que m'han enriquit, apassionat i marcat definitivament. Dades i esdeveniments quedaran impresos en la meva memòria per ajudar-me a construir unes arrels culturals, que tot ésser humà necessita per a la seva salut mental, física i col·lectiva.

Les hipòtesi eren clares d'entrada: els temes de la maternitat i l'avortament estan contaminats de patriarcat, paternalisme, opressió, ideologia, creences, etc., tota una nebulosa que s'ha anat ordenant, donant-me una perspectiva i una mirada més clara, segura i crítica.

Sembla que als homes els hi faci por i no puguin suportar que se'ls hi escapi de les mans el poder sobre les dones quan de maternitat es tracta. La llibertat d'avortar és una amenaça per a una societat que no es prou madura per trencar amb el patriarcat, ni prou independent per caminar sense anar agafada del braç de l'església catòlica.

Les dones i els moviments feministes tenim encara molt de camí per recórrer i aquest, malauradament, sembla que segueix sent sinuós. Penso que aquest treball és fruit d'un còctel entre inquietud personal, consciència col·lectiva i profunda indignació davant de la injustícia.

Hagués volgut endinsar-me més en diversos aspectes del treball, però no ha estat possible per manca de temps i d'espai. Per exemple, m'hagués agradat explorar més la figura i la feina feta per Frederica Montseny en tants pocs mesos; investigar l'època concreta del franquisme pel que fa l'avortament clandestí i recollir molts més testimonis; indagar sobre les dones lliures que sempre han existit i també, per descomptat, al principi del s. XX, la Belle Époque, la II República; aprofundir sobre aquests temes des de la perspectiva artística.

6. Bibliografia

- BEAUVOIR, Simone, *Le deuxième sexe*, I, Folio Essais, Gallimard, 2011.
- BEAUVOIR, Simone, *Le deuxième sexe*, II, Folio Essais, Gallimard, 2010.
- CARBONELL, M. (dir.), BELTRÁN, A. (coo.), DE LUNA, P. (coo.), *La casa de Maternitat i expòsits: Les Corts*, Ajuntament de Barcelona, Districte de les Corts i Arxiu Municipal, Barcelona, 2004.
- CARRÉ, Antònia i LLINÀS, Conxa, *Les dones també fem la democràcia*, Mina, Barcelona, 2008.
- COLETTE, *Lo puro y lo impuro*, Global Rhythm Press, S.L., Barcelona, 2007.
- CUÉ, Carlos E., MÉNDEZ, Rafael, "Rajoy juega a la contrarreforma", *El País*, 4-2-2012.
- CHORDÀ, Mari, *Umbilicals*, Les Pumes, Barcelona, 2006.
- GARCÍA GALLEGO, Francisca, "La práctica del aborto en España", *Página Abierta*, 194, julio de 2008.
- GUTIÉRREZ CALVO, Vera, "Las dos caras de la ley Gallardón", *El País*, 26-8-2012, pàg. 13.
- GUTIÉRREZ CALVO, Vera, "La Convención de la ONU no obliga a suprimir el supuesto de malformación fetal", *El País*, 26-8-2012, pàg. 13.
- JANIS, Rauda, *Frida Kahlo*, Circe, Barcelona, 1988.
- KARR, Carme, "La nostra finalitat", *Feminal*, n.1, Barcelona, 28 d'abril 1907.
- KETTENMANN, Andrea, *Frida Kahlo, 1907-1954, Dolor y Pasión*, Editorial Taschen, 1992.
- LEVERONI, Rosa, *Contes*, Clàssiques Catalanes, laSal, edicions de les dones, Barcelona, 1989.
- LLINÀS, Conxa, MASÓ, Anna, SÁNCHEZ, Mª José, *Les dones i les filosofies*, Diputació de Barcelona, Barcelona, 2002.
- LLINÀS CARMONA, Conxa, *Feminismes de la Transició a Catalunya. Textos i materials*, Horsori Editorial, Barcelona, 2008.
- MONTSENY, Federica, 1905-1994, (diverses autores) Institut Català de les Dones, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 2006.
- POMPEIA, Núria, *Maternasis*, Editorial Paidós, Barcelona, 1967.
- PUIGPELAT i MARTÍ, Francesca, "Feminisme i tècniques de reproducció assistida", Diputació de Barcelona, Barcelona, 2006.

THE BOSTON WOMEN'S HEALTH BOOK COLLECTIVE, *Nuestros cuerpos, nuestras vidas*, Plaza Janés Editores, Barcelona, 2000.

7. Filmografía

CHABROL, Claude, *Une affaire de femmes*, 1988.

HALLSTRÖM, Lasse, *Las normas de la casa de la sidra*, 1999.

LEIGH, Mike, *El secreto de Vera Drake*, 2004.

MUNGIU, Cristian, *Cuatro meses, tres semanas, dos días*, 2007.

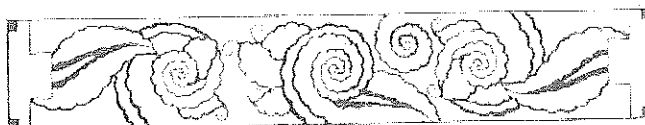
REITMAN, Jason, *Juno*, 2007.

TAYMOR, Julie, *Frida*, 2002.

ZAMBRANO, Benito, *Solas*, 1999.

8. Annexos

8.1. *L'Oda*, de Rosa Leveroni

L'ODA

Conte inèdit, data no coneguda.

*Alça ben alt el cap, que l'esperança
del teu fruitar d'amor et sigui joia...*

Maria Lluïsa revcia la cara satisfeta de Manuel Rovirosa —l'illustre professor d'economia, l'advocat incorruptible, el polemista formidable, el poeta discret, en fi, el seu amant— quan va donar-li dos mesos enrera, les quartelles perquè posés en net la seva «Oda a la lliure maternitat». Feia uns dies que les parets ciutadanes lluïen un cartell més: una dona jove, somrient, tenint als braços un nadó. «No tinguis por d'ésser mare —deia el peu—, la Institució de Maternologia t'espera.» Havia començat la campanya contra l'avortament i les pràctiques anticonceptives que en els primers temps de la revolució preconitzà la F.A.I. Era una campanya oficial i Manuel Rovirosa l'aprovava convençudament.

Aquell cartell va suggerir-li els versos dignes que, assenyats, no desdeien però dels temps nous que es vivien, n'eren més aviat el millor comentari.

—No et sembla? —va dir després de descabellar, amb el seu aplom natural d'home recte, aquests conceptes—, ja era hora d'alçar la veu contra aquest desgavell i aquest escàndol. Passa'ls a màquina i porta-me'ls quan vinguis aquesta tarda a l'estudi.

I marxà apressat no sense, però, haver-li fet abans una petita ganyota maliciosa.

Maria Lluïsa se'ls llegí emocionada —tot el que escrivia i feta Manuel la trabsalsava—, els copià acuradament i en tregué una còpia més per a ell. Ni per un instant se li acudí que allò pogués ésser només buida retòrica, no, Manuel tenia conviccions, no moltes, però fermes. Conviccions i sentiments. I ara l'estimava, n'estava segura.

Ella ja sabia que Manuel s'havia deixat prendre insensiblement, primer divertit i afalagat quan s'adonà de la passió que per ell tenia la seva millor deixeble universitària. Quan es llicencià, ell la retingué d'ajudant de seminari; s'havia acostumat a viure dins de l'afecte apassionat que li facilitava tantes coses, abans enutjoses. Quan s'adonà que el joc podia ésser perillós, va intentar lluitar-hi, però desistí aviat veient-la tan desesperada. I vingué aquell juliol tràgic, trabsalsant-ho tot, portant aquella nova febre de viure, aquella tensió apassionada, aquell desballement... Al cap d'uns mesos, Manuel, com tants, envià la família al mas. Esdevingueren amants. I allò que feia un any era per a ell una cosa gairebé fortuïta, una bona fortuna, ara l'estava lligant, ella ho sentia.

«Alça ben alt el cap...» Insistentment li revenien aquests versos com un palliatiu per a la seva angúnia. Si, ja no podia esperar més, havia de dir-li els seus temors. Manuel la tranquil·litzaria, li diria que hauria de fer... Un fill... Potser era prematur aquest exorament, però no, no podia viure més amb aque-

lla angoixa, ell seria el refugi de la seva feblesa. Manuel havia de saber... Si, estava decidida a dir-li-ho avui mateix, així que ell arribés a l'estudi. «Alça ben alt el cap...»

—I bé —es digué Maria Lluïsa amb aquella punta d'humor extravagant que l'escometia precisament sempre en els moments més greus i seriosos—, ara és el moment de posar en acció la seva oda. Ja no pot tardar gaire... Però com li ho diré?

Donà un cop d'ull a les flors, arreglà el coixí, malquinament s'arranjà els cabells i després es posà a esguardar el jardí melangios per l'ocruïre i la manca de cura, esperant el moment en què la porra s'obriria empesa per la mà decidida de Manuel... un fill, era possible?... Tot d'una sentí que el cor li batia. Ell havia entrat i avançava amb el seu pas elàstic cap a la casa, els ulls posats en el seu balcó, somrient. «Alça ben alt el cap...» Pujava l'escala de dos en dos... Es trobà en els seus braços arravatada per un bes foll. S'oblidava... Però no, havia de dir-li-ho.

—Manuel... —començà feblement, però ell li tancà la boca amb un bes més intens encara.

S'oblidà.

Poc a poc li revenien l'esma i els records, i va punxar-la de nou aquell pensament: un fill... No, ja no esperava més. S'incorporà lleugerament i esguardà amb tendresa Manuel immòbil ara al seu costat com una bella escultura de marbre daurat. Passà el seu braç, quietament, sota el cap d'ell i besà amb suavitat aquell front ample on començaven a fer sole unes tènues arrugues. No es mogué i Maria

Lluïsa, contemplant-lo, es meravellava de com la seva tendresa per ell la portava a la voluptat i com la voluptat la retornava de nou a la tendresa en un ample ritme acompassar... Un fill...

—Manuel, escolta —digué en veu baixa—, haig de dir-te una cosa important.

Esperà. Ell es remogué amb peresa, sospirant. Obrí els ulls. Fèu acció de besar-la de nou però ella l'apartà amb dolcesa.

—Què passa? No podries deixar els assumptes per a un altre moment? Ja saps que quan arribo a tu, les paraules em fan nosa, filleta. No pots deixar-los?

Denegà ella, greu. Vacillava, torbada. Com començaria, ara? Com dir-li *allò*? I veia com ell s'estranyava, un xic impacient. Recordà una vegada més els versos i rancà un segon els ulls, com si anés a capbussar-se...

—Manuel, escolta, jo... Te'n recordes? «Alça ben alt el cap, que l'esperança...» I bé —sonrigué feblement—, saps?, jo...

No va continuar. L'esguardà. I el veié encara immòbil, però ja no era amb aquella immobilitat descuidada, de figura en repòs, sinó la rigidesa d'un cos encarcerat per la sorpresa d'un llamp. Sols les parpelles bateren ràpidament uns segons. De sobte, s'incorporà com si s'hagués disparat un ressort i una veu estranya articulà amb pena:

—Què dius? Estàs folla?... Què et passa?

I l'esguardà amb ànsia als ulls.

Maria Lluïsa mogué el cap negativament.

—No, Manuel, tinc por. Tinc una por terrible de no haver-me equivocat. Què haig de fer? Digues...

La bella estàtua de marbre s'esfondrà per a esdevenir només una criatura miserable. Aquella seguretat que el feia caminar pel món amb passa ferma li fugia sota els peus i un pànic enorme, irraonat, s'apoderava d'ell, Manuel Rovirosa, fent-li trontollar aquells principis que havia defensat. S'apoderava d'ell, l'home a qui tothom considerava incapaç d'una falla, d'una feblesa. Era possible? Allò volia dir l'escàndol, el desprestigi, la fi d'una carrera brillant i, sobretot, la pèrdua irremediable de la tranquil·litat.

—No, no, és impossible, sentis?... No puc creure-ho, t'equivoques.

Maria Lluïsa veia al seu costat un home desfet, que l'imprevist aterrava. I ella, que havia anat a cercar en ell la força i la fermesa perquè es creia feble i poca cosa!... En contemplar-lo ara, sentí una immensa pietat i a l'ensens un gran dolor, que encara no atemperava el menyspreu, al descobrir-lo tan diferent de com fins aleshores l'havia cregut, de com potser realment era... Amb un gest maternal de tendresa, va prendre-li el cap damunt de la seva falda, agombolant-lo com per defensar-lo d'un perill que l'amenaçés.

—Escolta, potser sí que m'he equivocat. No et preocupis. Només digues-me què vols que faci. És que no vols... potser?...

I digué això amb una por immensa d'escoltar la resposta que sabia certa. Ell no volia un fill d'ella, i

això li féu mal com una ganivetada. Però ara es sentia amb forces per a suportar-ho tot. La pietat l'emportava. Manuel mogué lentament el cap i enfonsà més encara el seu rostre en la falda d'ella com per amagar la seva vergonya i la seva desfeta, dient amb veu ofegada:

—No, és impossible, saps?... Què es diria?... Però, tu, què penses? Què vols fer?

—Tu tens la paraula —digué ella sense vacillar—, faré el que tu vulguis.

Acusà ell aquests mots com si fossin una estocada. S'enfonsà encara una mica més. Encara una mica més esdevingué un pobre home.

—Oh!, has maniobrat bé, ara! Deixes tota la responsabilitat d'una decisió difícil per a mi tot sol. Maria Lluïsa... Però un fill ara... Un fill teu... No, no pot ésser, no ho comprens?... què seria de mi, d'ell, de tu?...

—«Alça ben alt el cap...» — Maria Lluïsa no ha pogut impedir que li brotessin aquestes paraules. Ja veu que han sonat com el pitjor sarcasme. I s'ha aturat en veure l'expressió desencaxada d'aquell rostre, en sentir aquell gemec com de bèstia ferida. I el seu dolor callava una vegada més enfront d'aquell pobre ésser contradictori, vençuda per la pietat.

—Bé, doncs com tu vulguis. No pateixis, sents? Ho consultaré amb el Dr. Folch, amic meu. Em costarà, ho sé, però també sé que ell voldrà ajudar-te. I tot s'arreglarà, Manuel...

I amb paraules amoroses agombolà de nou la resta sofrent, mentre dins seu plorava amb amargor

per l'home i el fill que perdia en aquell instant mateix, per sempre. Però Manuel, a poc a poc, reprenia la seva presència d'ànim. I quan la deixà, ja havia puntualitzat una sèrie de projectes. Que Maria Lluïsa no temés, que fos valenta. Tot aniria bé. Allò s'arreglava fàcilment. Passaria la convalescència al camp, tranquil·la, ell l'aniria a veure...

Maria Lluïsa caminava pels carrers, sense esma. En tornar aquella cantonada, la tènue llum blava del fanal aclarí un cartell. Una dona jove amb un infant als braços, li somreia... I Maria Lluïsa esclatà en un irrefrenable sanglot desesperat.

8.2. Testimonis

8.2.1. Testimoni de W

LOS ABORTOS

El primer aborto lo tuve en una situación difícil para mí. Al año de separada y habiéndome dejado mi amante. No podía conmigo estaba en una gran depresión. Fui a abortar a Ámsterdam, en autobús. Llevaba la dirección desde aquí y ya había contactado con ellos. Tenía que dormir cerca de la Central Station y coger el tranvía número 1 o 2, ya no lo recuerdo. Fui sola a Holanda.

La “clínica” era un sitio muy limpio y muy funcional y te acogían cariñosamente. El aborto no fue nada. Antes te hacían una serie de preguntas, hablábamos una mezcla de francés e inglés. Luego te hacían descansar en una cama separada por cortinas blancas.

Una de las cosas que me llamó la atención cuando estaba esperando era la necesidad que tenía de comer verdura y fruta y no lo hacía, pues no lo quería tener. Allí me sentí sola. Pero el aborto en sí no fue nada.

A los cuatro meses volvía a quedarme en estado. En este, como en el primero, iba por el mundo mendigando afecto. Fueron de ligues ocasionales ambos. Yo había deseado un hijo o lo que fuese pero con un hombre amigo y concreto: mi amante, y sólo veía el hecho de tener un niño suyo, no de nadie más. Este se complicó más pues fui a un grupo feminista y nos montaron un encuentro en Montpellier. El aborto era doloroso pero más barato. No me atreví a ir sola y me acompañó una amiga.

En Montpellier no se presentó nadie y tuve que volver corriendo al trabajo. Entonces angustiada (siempre iba angustiada, contra el tiempo), busqué un vuelo y hotel barato y me fui a Ámsterdam. Allí me acogieron como la vez anterior, me preguntaron cómo era que volvía a estar allí y les conté mi caso. Pedí que me pusiesen luego la espiral.

Cuando se acabó, se ve que en lo de tumbarme un rato me quedé profundamente dormida, y no me quisieron despertar hasta el cierre a media tarde. Iba, debido a los nervios, con falta de sueño y hambre, pues no comía como en el anterior. Esa noche nos reunimos a cenar todas las del vuelo que íbamos a abortar y pedimos un entrecot, todas. Dos que habían abortado fueron incapaces de comer y nos comimos lo suyo y lo nuestro una acompañante y yo. Ya por fin sin angustia.

Ni se me ocurrió pensar que yo no tuviese todo el derecho sobre mi cuerpo. Lo hice en ambos casos dentro de los tres primeros meses. Allí me entristecí pero por mis historias.

Y pensaba que ese niño hubiera podido ser deseado. Ambos dos no los desee. No me sentí culpable. Ni me siento ahora, creo que hice lo mejor que podía hacer. No estaba en condiciones de tener un niño. Pero lo que más decantó la balanza fue que no eran deseados.

Transcripció de la conversa telefònica:

W em va fer alguns matisos després d'enviar-me el seu text:

A l'any 1968, a Barcelona, una amiga seva necessitava avortar i els hi van donar un contacte telefònic. Van trucar i els hi van dir que tornessin a contactar el dia següent. Així ho van fer, però el telèfon estava intervingut per la policia. La seva amiga va acabar avortant als EEUU, on tenia un germà metge que li va facilitar l'operació.

A l'any 1979, a Barcelona, va acompanyar una amiga a avortar, a prop de la Pl. Molina. Era un pis particular, sense cap mena de cartell a l'entrada. La persona que va practicar la intervenció, suposadament un metge, va pressionar-la perquè estigués present durant tota la intervenció. Ella ens relata que ho va passar molt malament, que va ser una experiència horrorosa i va estar a punt de desmallar-se. Ella mateixa ho interpreta com un acte recriminador per part d'ell, és a dir una lliçó del que no s'ha de fer. També W ho interpreta com una manera de treure la mala consciència per part del metge.

A l'any 1981, quan va fer el viatge a Holanda pel seu avortament, va coincidir amb una dona testimoni de Jehovà, que estava clarament enfonsada. El seu company constantment li deia que estava fent lo adequat en la seva situació. W va compartir habitació amb una prostituta del Paral·lel que era la primera vegada que avortava. Per a ella va ser una curiositat perquè va escampar tota la seva roba interior per l'habitació.

8.2.2. Testimoni de L.

Transcripció de la conversa amb L,

L. és nascuda al 1975 a Barcelona, ara té 38 anys.

Tenia 25 anys, era l'any 2000, estava casada i era un moment dolent per a la parella. No m'ho esperava, va ser una sorpresa.

Em vaig fer la prova del *predictor* i vaig tenir una pujada d'adrenalina, estava sola i vaig ser molt racional. Jo pensava que si algun dia em passava tindria molt de sentiment de culpa, que em costaria prendre la decisió, però no va ser així. Amb els resultats em vaig servir un whisky. Quan va arribar ell, també es va servir un whisky i ens vam quedar callats mirant la pantalla de la tele apagada.

Ell tenia més dilema que jo perquè no estava a favor de l'avortament, però em va deixar clar que decidia jo, que no s'oposaria. Tenia ell més desig de ser pare que jo. Era del parer que si venia una criatura assumiria les conseqüències.

Vaig plorar però jo crec que més per la representació que em feia que pel propi sentiment.

A la clínica, a Barcelona, van ser agradables però anaven per feina, com si fos la carnisseria. Quan em van fer l'ecografia, la pantalla estava girada de manera que no la podia veure, cosa que vaig agrair. L'operació va durar uns 30 min. No em vaig assabentar de res, em vaig adormir totalment. Potser d'altres s'assabenten, però jo no.

El que més em va trasbalsar va ser no tenir sentiment de culpa. Totes les sensacions eren més aviat pel que se suposava que havia de sentir, pel que tocava sentir. M'he educat a un col·legi de monges ... preservar la vida, estar matant algú....

Em va tornar a passar el mateix any, aquesta vegada amb un amant. Al dia següent ho vaig fer amb el meu marit per tenir una *coartada*. Aquesta segona vegada ho vaig passar pitjor però per l'embolic que representava lo del meu marit i l'amant.

La meua mare, que tenia 49 anys llavors, va notar que em passava alguna cosa, i els hi vaig dir als meus pares. Es van portar molt bé, el meu pare (tenia 52 anys, és del 1948), tot i que ell també és del parer que si ve una criatura s'ha de tenir, i que tenia un desig molt fort de ser avi, em va recolzar, no es va oposar gens ni em va dir mai que no li semblés bé. No em va pressionar gens.

Això també em va sorprendre molt, pensava que als meus pares els hi costaria molt més acceptar-ho, o potser els hi va costar però el que em van transmetre va ser seguretat, companyia; no em vaig sentir gens sola, no vaig patir, no sé com explicar-ho però em vaig sentir estimada i respectada.

Una amiga em va donar molt suport les dues vegades, però jo ja tenia clar que, si algun dia em quedava embarassada i no era el moment, avortaria. I va ser el cas: era un moment molt complicat per a mi. Estava molt perduda, com una segona adolescència, la feina, la parella anava molt malament, estàvem a punt de separar-nos.

El J., el meu marit, sempre ha deixat molt clar que és el meu cos; sempre ha respectat molt que jo era la mare a banda del que pogués sentir ell. Que la decisió última

era meva, cosa que jo he agraït. M'ha acompanyat, ha estat, m'ha fet costat. Els sentiments de culpa els he tingut més pels altres que per mi.

El segon avortament em va costar molt més, potser perquè llavors sí que si no fos per la situació, l'hagués tingut, llavors sí que tenia ganes de ser mare.

Ara que sí que vull tenir una criatura, penso que m'estan castigant, de tant en tant em surt, ... com que vaig ser dolenta ara ho pago. D' on em ve aquest sentiment? pressió social, pel·lícules, converses.

La vergonya és un altre sentiment que he tingut. No dir-ho perquè no em jutgin, triar molt a quines persones els hi dic. Més que vergonya, potser hi ha por, segons a on i amb qui no es pot dir.

8.2.3. Testimoni N

Era el 1981, llevaba un año felizmente casada y como pensé que el destino había decidido que toda mujer debe ser madre, yo y mi marido nos empeñamos a fondo en buscar el heredero/a. Finalmente se ausentó la regla... y llegó el día de ir al médico. En la visita se constató que yo tenía una enfermedad peligrosa, fruto de la violación sucedida 3 años antes (fui secuestrada en mi propia casa durante 14 horas, por un drogadicto desconocido, pero ésa es otra historia que ya publiqué). El médico me explicó que me daría tratamiento a mí, pero... ¡¡¡que no sabríamos si el bebé nacería sano o no hasta.... que cumpliera 15 años!!!

Naturalmente quedé muy afectada, sin saber qué hacer así que llamé a mi madre por teléfono (a Suecia) y le expliqué la situación... Cabe remarcar que el aborto en España era ilegal y que mi madre era activista provida (sí, de ésas que cierran clínicas y protestan por la calles)... Al cabo de pocas horas me llamó por teléfono diciendo que había hablado con médicos suecos y la orden fue clara: "¡Coge el primer avión para Londres!".

La idea de dar a luz a un bebé y luego pasar 15 años para "confirmar" si estaba sano/a o no me aterraba... (Llevo desde niña rodeada de personas que conviven con alguna discapacidad física o mental... y sé lo duro que puede ser para ellos mismos y para todos los que les rodean). Afortunadamente teníamos una situación económica desahogada y no hubo problemas económicos para viajar ni para pagar la clínica.

Recuerdo de mi estancia que todos fueron muy amables, que la anestesia era local y que por la noche cenamos todas las chicas juntas en una sala, sándwiches de queso y pepino... La sensación era de extrañeza pero vivo bien las situaciones límite... Eso sí, aún hoy, tantos años después, a veces calculo la edad de mi no-bebé y pienso en cómo habría cambiado mi vida sin aquel secuestro...

Mi segundo aborto fue por "un error", pocos años más tarde, porque mi entonces chico (me divorcié) ya tenía 2 hijas de otra relación y no quería más... Volví a Londres sin pensar demasiado en ello. El raspado fue más doloroso, creo que porque era más consciente, pero recuerdo que me animaba pensando en el agradable rato que pasaría después con las chicas comiendo el rico sándwich.

¿Me arrepiento? No, aunque creo que habría sido una madre aceptable, pero también sé que la vida es muy difícil incluso sola y sana. Eso sí, definiendo al 100% aquello de que cada mujer decida sobre su cuerpo. Y las aberraciones de Gallardón no tienen ni definición posible. No podemos destrozarnos una vida por proteger otra "próxima".

De hecho tuve un 3er "aborto" pero no cuenta, fue porque me hice un ligamento de trompas -en Ginemedex- y lo hicieron mal, quedé embarazada (ectópico) y estuve a

muy pocas horas de morir... me salvó la Dexeus con 5 horas en quirófano...).

8.3. Cronologia:

1931: 14 d'abril. Proclamació de la Segona República Espanyola, en substitució de la Monarquia d'Alfons XIII.

1931: 1 d'octubre. Es reconeix el Sufragi Femení.

1932: 20 de novembre. Primeres eleccions al Parlament de Catalunya.

1932: Ogino i Kraus descobreixen el període de fertilitat en el cicle menstrual.

1936: Febrer. Govern del Front Popular

1936: 25 de desembre. Decret d'Interrupció Artificial de l'Embaràs, de Frederica Montseny.

1936: 18 de juliol: Cop d'Estat d'una part de l'exèrcit que desembocà en la Guerra Civil.

1939: 1 d'abril. Final de la Guerra Civil. Dictadura del general Francisco Franco.

1953: Primeres Crioconservacions de l'esperma humà.

1974: Despenalització de l'avortament a França.

1975: 20 de novembre. Mort de Francisco Franco. Juan Carlos I és nomenat rei d'Espanya i Cap d'Estat.

1976: 27 al 30 de maig. Primeres Jornades Catalanes de la Dona, al Paraninf de la Universitat de Barcelona.

1977: 15 de juny. UCD guanya les primeres eleccions democràtiques des de 1936. Adolfo Suárez és el president del govern.

1978: Despenalització de l'avortament a Itàlia.

1978: 26 de maig. Despenalització de l'adulteri.

1978: 25 de juliol. Louise Brown, primer nadó nascut per fecundació "in vitro".

1978: 7 d'octubre. Despenalització dels anticonceptius.

1978: 29 de desembre. Entra en vigor la Constitució Espanyola.

1979: Març. Segones eleccions generals. Triomf d'UCD. Adolfo Suárez és el president del govern.

1979: 26 d'octubre. Judici per avortament a 11 dones a Bilbao.

1979: Comissió a Barcelona pel Dret a l'Avortament.

1980: 20 de març. Eleccions Autonòmiques. Jordi Pujol és elegit president de la Generalitat de Catalunya.

1981: 7 de juliol. Llei de Divorci a Espanya.

1982: 23 de febrer. Intent de cop d'Estat.

1982: 28 de octubre. El PSOE obté la majoria absoluta a les Eleccions Generals. Felipe González és el president del govern.

1984: Primer naixement, fruit d'un embrió congelat.

1985: 5 de juliol. Despenalització de l'avortament a Espanya.

1986: 1 de gener. Espanya ingressa oficialment a la Comunitat Econòmica Europea.

1986: 22 de juny. Nova majoria absoluta del PSOE a les Eleccions Generals. Felipe González és el president del govern.

1988: 22 de novembre. Llei 35/ 1988 de Tècniques de Reproducció Assistida.

1988: 28 de desembre. Llei 42/1988 sobre Embrions, Donació i Utilització d'Embrions i Fetus Humans i de les seves Cèl·lules, Teixits i Òrgans.

1989: Publicació de *L'Oda*, de Rosa Leveroni, en *Contes*, de l'editorial laSal, edicions de les dones.

1993: Majoria relativa del PSOE a les Eleccions Generals. Felipe González és el president del govern.

1996: Majoria relativa del PP a les Eleccions Generals. José Mª Aznar és el president del govern.

2000: Majoria absoluta del PP a les Eleccions Generals. José Mª Aznar és el president del govern.

2004: 14 de març. El PSOE guanya les eleccions Generals. José Luís Rodríguez Zapatero és el president del govern.

2008: 9 de març. El PSOE guanya les eleccions Generals. José Luís Rodríguez Zapatero és el president del govern.

2010: 5 de juliol. Llei de Salut Sexual i Reproductiva i de la Interrupció Voluntària de l'Embaràs.

2011: 20 de novembre. Majoria absoluta del PP a les Eleccions Generals. Mariano Rajoy és el president del govern.

